

โนราเจือ ชูศิลป์
ปราชญ์โนราแห่งลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา

โนรา:

มรดกร่วมรากแห่งคาบสมุทรม

“...พ่อย้ำตัดความรักหักเสียให้ม้วย เอ็นดูด้วยมาช่วยรำโนราห์”

Nora: The Peninsula's Common Root of Heritage

“...Don't you neglect this love.

Please take care of it by helping me dance Manora.”

โดย: ภัทรกาญจน์ ใค่นุ่นนา, เบญจมาศ รัตนพงศ์ และบศกร ปือนา

unคัดย่อ Abstract

“โนรา” หรือ “มโนราห์” เป็นนาฏกรรมที่ประกอบด้วยการแสดงออกทางมุขปาฐะ ภูมิปัญญา ศิลปะการแสดงทั้งการร้อง การรำ และการแสดงดนตรี เป็นแหล่งรวมของช่างฝีมือหลายแขนง เป็นพิธีกรรมที่มีการสืบทอดกันมาในชุมชนภาคใต้และคาบสมุทรมลายู มีตำนานเล่าขานเกี่ยวกับต้นกำเนิดโนราอย่างหลากหลายแต่มีจุดร่วมบางประการเหมือนกัน การแสดงมโนราห์หรือพิธีกรรมต่าง ๆ ของแต่ละคณะหรือท้องถิ่นต่าง ๆ ในภาคใต้นั้นมีความเป็นเอกลักษณ์ตามแต่ละสายตระกูล ส่วนพิธีกรรมโนราโรงครูที่ได้รับการขึ้นทะเบียนเป็นมรดกทางวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้ของยูเนสโกเมื่อเดือนธันวาคม 2564 นั้นมีรากฐานสำคัญมาจากความเชื่อเรื่องบรรพบุรุษ พระคุณของครูบาอาจารย์ และสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่มีการปฏิบัติกันมาอย่างยาวนาน

“Nora” or “Manora” is a dramatic act consisting of oral expressions, wisdom, and performing arts including singing, dancing, and musical performances. It is a gathering place for many skilled craftsmen as well as a ritual that has been passed down in communities in the South and the Malay peninsula. Even though there were various legends about the origins of Nora, they still shared some common grounds. Manora performances or rituals of each group or locality in the South are unique in each family line. The Nora Rong Khru ritual, which was listed as a UNESCO Intangible Cultural Heritage in December 2021, is rooted in beliefs about ancestors, master's grace, and sacredness that have been practiced for a long time.

■ อนุเสาวรีย์ครูต้นโนรา ณ วัดเขียนบางแก้ว จ.พัทลุง

จุดร่วมและความต่างของตำนานโนรา

“กำเนิดของโนราที่มีปรากฏในตำนานท้องถิ่นมีความแตกต่าง ผิดเพี้ยนกันไปบ้างจากการตีความของศิลปินโนราผู้สืบทอดตามบริบทของแต่ละท้องถิ่น แต่ตำนานโนราก็ยังมีความคล้ายคลึงกันพอที่จะสร้างเครือข่ายเชื่อมโยงตัวละคร การกระทำและสถานการณ์ต่าง ๆ ได้” (พรรัตน์ ดำรุ่ง และ โลเวลล์ สการ์, 2563)

ประเด็นสังเคราะห์หนึ่งของศาสตราจารย์พรรัตน์ ดำรุ่ง และ ดร.โลเวลล์ สการ์ นักวิชาการด้านศิลปะการละครและนาฏกรรมที่บันทึกไว้ในหนังสือเรื่อง “โนรา ศิลปะการร่ำรำที่ผูกพันกับชีวิต” จัดพิมพ์เมื่อ

เดือนพฤศจิกายน 2563 โดยกรมส่งเสริมวัฒนธรรม กระทรวงวัฒนธรรม ที่เกี่ยวข้องกับต้นกำเนิดของโนราที่มีได้มีความเป็นหนึ่งเดียวกัน เสียทีเดียว แต่ภายใต้หลายเรื่องเล่าดังกล่าวกลับมีเส้นเรื่องบางอย่างที่คล้ายคลึงกันคือเกี่ยวข้องกับบุคคลชั้นสูง (ผู้นำ) การทำความผิด (จารีต ประเพณี กฎหมาย หรือพฤติกรรมเบี่ยงเบน) การลงโทษ (การเนรเทศ) การเดินทางทางน้ำ เกาะสี่ช้าง การผีกร่ำรำที่เกิดจากการหยั่งรู้ (Intuition)/การผีฝน ส่วนโลกทัศน์ (สถานที่) ในท้องเรื่องดังกล่าวส่วนมากอยู่บริเวณ

ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา (นครศรีธรรมราช พัทลุง สงขลา) ส่วนรายละเอียดอาจผิดแผกกันไปตามท้องถิ่นและผู้เล่าที่สืบทอดกันมา

ตำนานที่ดูจะเป็นกระแสหลักมากที่สุด คือ ตำนานที่เกี่ยวกับเจ้าพญาสายฟ้าพาด แม่ศรีมัลลางานวลทองสำลี และขุนศรีศรีธา โดยมีท้องเรื่องในพื้นที่เขตเมืองพัทลุงเดิมใกล้วัดเขียนบางแก้ว อ.เขาชัยสน จ.พัทลุง ในรายงานวิจัยเรื่องมโนราห์ร่วมสมัยของธนาภรณ์ โพธิ์เพชร (2557 อ้างในบุญญจิตต์ธรรม, 2519 หน้า 1-4) ให้ข้อมูลว่าเป็นตำนานจากการเล่าของขุนอุปถัมภ์นารากร หรือโนราฟุ่มเทวา หรือฟุ่มช่วยพูลเงินชาวบ้านชะมวง หมู่ที่ 2 ต.ดอนทราย อ.ควนขนุน จ.พัทลุง ซึ่งเกิดประมาณ พ.ศ.2430 และเสียชีวิตเมื่อ 2526 เล่าว่า นางานวลทองสำลี บุตรสาวของเจ้าพญาสายฟ้าพาดและแม่ศรีมัลลางานวลเกิดฝันว่ามีนางฟ้ามาร่ำรำไห่ดู 12 ท่า พร้อมกับบรรเลงดนตรีประกอบด้วยกลอง ทับ โหม่ง ฉิ่ง ปี่ แตรระ เมื่อตื่นขึ้นก็ยังคงจำท่ารำดังกล่าวได้ จึงฝึกรำรำตามที่นางฝัน แต่ก็มีเรื่องทำให้นางต้องถูกลงทัณฑ์จากพระบิดาคือเจ้าพญาสายฟ้าพาดเมื่อนางเกิดตั้งครรรภ์หลังจากกินเกสรบัวในสระหน้าวัง และเรื่องดังกล่าวก็ทำให้ชาวเมืองพากันดิ้นรนหนีตากันมากขึ้น พระบิดาเองก็ไม่เชื่อในสิ่งที่นางานวลทองสำลิกล่าว ด้วยความโกรธจึงขับไล่นางด้วยข่าทาสบริวารอีกจำนวนหนึ่งลอยแพในทะเลหน้าวัง (ทะเลสาบสงขลา) เพื่อลงโทษบุตรสาว แต่แพดันไปติดที่เกาะกะซัง (กระซังหรือสี่ซัง) ซึ่งก็คือเกาะใหญ่ในอ.กระแสสินธุ์ จ.สงขลาในปัจจุบัน หากมองในเชิงภูมิศาสตร์จะพบว่า เกาะใหญ่อยู่ตรงกันข้ามกับเมืองโบราณพัทลุง

เมื่อนางานวลทองสำลิตลอดบุตรชายนางก็ได้ฝึกสอนท่ารำต่าง ๆ ให้จนเชี่ยวชาญ ต่อมาได้อาศัยเรือพ่อค้าตระเวนไปแสดงที่เมืองของเจ้าพญาสายฟ้าพาด จนคำเลื่องลือในชื่อเสียงการรำรำโนราดังกล่าวไป

ภาพ พระมหาธาตุเจดีย์ วัดเขียนบางแก้ว จ.พัทลุง
ที่มา: ถ่ายโดยผู้เขียน
(กรกฎาคม 16 มีนาคม, 2565, 26 มกราคม)

ภาพ ศาสตราจารย์พรรัตน์ ดำรุง และ ดร.โลเวลล์ สการ์
ที่มา: ถ่ายโดยนิกสิทธ์ วงศ์สวัสดิ์

อีกตำนานหนึ่งผูกโยงกับกรุงศรีอยุธยา โดยสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ ได้อ้างอิงตำนานละครอิเหนาว่าในคำไหว้ครูของโนรา มีการกล่าวอ้างถึงครูเดิมของโนรา คือ ขุนศรีศรัทธา เป็นข้าราชการในกรุงศรีอยุธยา เนื่องจากต้องโทษจึง ถูกลอยแพออกจากเมือง แต่แพของขุนศรีศรัทธาได้ มาติดที่เกาะสีชัง ทำให้ชาวประมงนำตัวของขุนศรีศรัทธาไปที่เมืองนครศรีธรรมราช ณ ที่แห่งนี้เองที่ ขุนศรีศรัทธา ซึ่งมีชื่อเสียงอยู่แล้วในการเล่นละคร เรื่องนางมโนราห์ จึงได้ฝึกให้ชาวเมืองรำมโนราห์ แต่

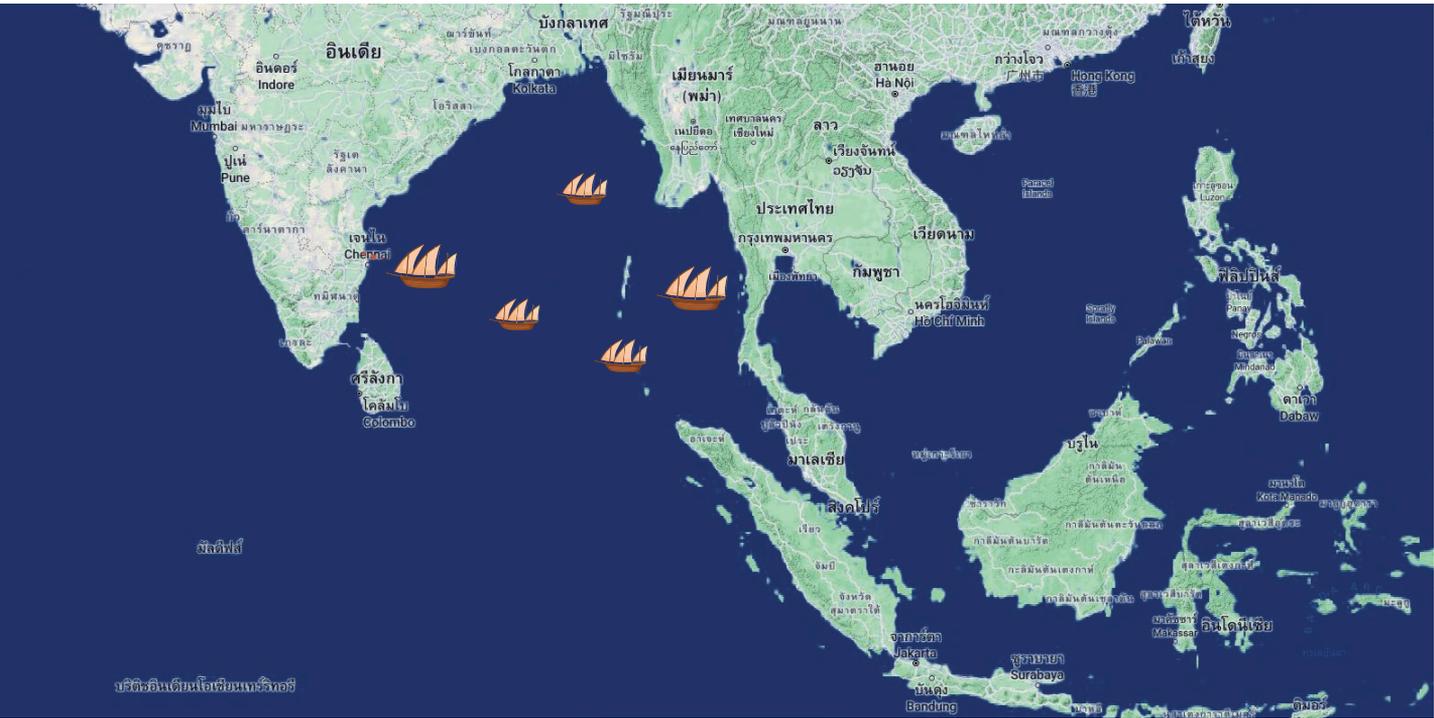
ด้วยความเป็นชาวบักขีได้ที่พูดสั้น ๆ “มโนราห์” จึง กร่อนคำกลายเป็น “โนรา” ที่สืบทอดกันมาจนปัจจุบัน หากพิจารณาเกี่ยวกับที่มาของการแสดงโนรานั้น ในวงวิชาการเชื่อว่าน่าจะได้รับอิทธิพลมาจากการแสดงของอินเดียที่แพร่เข้ามายังเกาะสุมาตราและชวา ก่อน จากนั้นเริ่มแพร่หลายออกไปในชุมชนต่าง ๆ ของคาบสมุทรมลายูจนถึงกรุงธนบุรี โดยแต่ละท้องถิ่น ก็มีการผสมผสานกับศาสนาและวัฒนธรรมท้องถิ่น จนทำให้การแสดงลักษณะนี้มีความแตกต่างกันออกไป

12 ชาติของแม่ศรีมาลา

- ชาติที่ 1 เกิดเป็นผู้หญิง ชื่อ มโนราห์
- ชาติที่ 2 เกิดเป็นผู้หญิง ชื่อ เมรี
- ชาติที่ 3 เกิดเป็นผู้หญิง ชื่อ ทิพย์เกษร
- ชาติที่ 4 เกิดเป็นผู้หญิง ชื่อ อัมพันธุ์
- ชาติที่ 5 เกิดเป็นผู้หญิง ชื่อ รจนา
- ชาติที่ 6 เกิดเป็นผู้ชาย ชื่อ จันทรโครพ
- ชาติที่ 7 เกิดเป็นผู้หญิง ชื่อ โมรา
- ชาติที่ 8 เกิดเป็นผู้หญิง ชื่อ เกตุนุปผา
- ชาติที่ 9 เกิดเป็นผู้ชาย ชื่อ สังข์ศิลป์ชัย
- ชาติที่ 10 เกิดเป็นผู้หญิง ชื่อ ยอพระกลืน
- ชาติที่ 11 เกิดเป็นผู้ชาย ชื่อ ไกรทอง
- ชาติที่ 12 เกิดเป็นผู้หญิง ชื่อ ศรีมาลา

■ แม่ศรีมาลา

จากอินเดียได้สู่การรับและ ปรับประยุกต์ของโนรา

หากนำแผนที่ภาคใต้ของไทยตลอดลงมาถึงคาบสมุทรมลายู รวมถึงหมู่เกาะเกาะสุมาตรา และเกาะชวามากางออกแล้วเราพอจะเห็นภาพของการติดต่อสัมพันธ์ระหว่างอินเดียได้กับพื้นที่แถบคาบสมุทรมลายูผ่านมหาอินเดียอันกว้างใหญ่โดยการเดินทางทางเรือ และนี่เองที่กลายเป็นส่วนหนึ่งของการแพร่กระจายความเชื่อและศาสนา โดยเฉพาะพราหมณ์-ฮินดูและพุทธเข้ามาในพื้นที่แห่งนี้ตลอดนับพันปีที่ผ่านมา

แม้ตำนานในท้องถิ่นจะเชื่อว่าโนรามีต้นกำเนิดในแถบพื้นที่โดยรอบทะเลสาบสงขลา แต่ในเชิงวิชาการแล้วมีการสันนิษฐานว่าโนราเป็นผลมา

จากการผสมผสานระหว่างนาฏกรรมอินเดียที่มีจัดแสดงขึ้นเพื่อบูชาเหล่าเทพทั้งหลายของศาสนาในวัฒนธรรมฮินดูที่ชาวชมพูทวีปพกพามาด้วยระหว่างการติดต่อค้าขายกับคนต่างถิ่น ซึ่งมันถูกผสมกลมกลืนเข้ากับวัฒนธรรมท้องถิ่นจนกลายเป็นโนราในปัจจุบัน ดังที่พบว่ามีการแสดงลักษณะเดียวกันนี้กระจายอยู่ทั่วไปในพื้นที่คาบสมุทรมลายู

ในหนังสือเรื่อง “โนรา ศิลปะการร่ำรำที่ผูกพันกับชีวิต” ได้อ้างถึงการตั้งข้อสังเกตของศาสตราจารย์ สุริวงค์ พงศ์ไพบุลย์ นักวิชาการด้านวัฒนธรรมภาคใต้ แห่งสถาบันทักษิณคดีศึกษา มหาวิทยาลัยทักษิณว่าโดยทั่วไปแล้วพื้นที่แถบนี้ต่างมีวัฒนธรรมฮินดู

ผสมกลมกลืนกับวัฒนธรรมท้องถิ่น โดยเฉพาะคติเกี่ยวกับเทวนิยมที่ไม่เพียงปรากฏอยู่ในเชิงความเชื่อหรือศาสนาเท่านั้นแต่ยังได้ขยายสู่ตำนานเกี่ยวกับการแสดงภาคใต้ด้วยดังเช่นการบูชาทวยเทพ หรือบทร้องในการประกอบพิธีกรรมของโนรา เป็นต้น

ในหนังสือเล่มนี้ยังระบุว่าโนรานั้นจะเดินทางเข้าสู่บริเวณหมู่เกาะในคาบสมุทรมลายูในช่วงคริสต์ทศวรรษที่ 6-13 โดยอาจเข้ามาในภาคใต้จากอินเดียใต้หรือไม่ได้รับอิทธิพลและสืบทอดต่อ ๆ กันมาจากเกาะชวาที่ก็ได้รับอิทธิพลจากอินเดียเช่นกัน ซึ่งความเชื่อเกี่ยวกับเทพของฮินดูได้หลอมรวมเข้ากับ ความเชื่อของผีบรรพชนของคนท้องถิ่นที่มีการทรงเจ้าเข้าผี การรักษาความเจ็บป่วย และการแก้บน โดยมี วัตถุประสงค์ อย่างเทริด หน้ากาก พระขรรค์ และกริชเป็นที่สถิตของวิญญาณครูบาอาจารย์ที่จะช่วยทำให้ พิธีกรรมสำเร็จลุล่วงด้วยดี

■ ศาสตราจารย์สุธีวงศ์ พงศ์ไพบูลย์
ที่มา: จาก ผมฝันอยากเห็น “รูปเคารพ” ของ ศ.สุธีวงศ์ พงศ์ไพบูลย์
โดย จรุง ญูทอง, 2560, <http://www.samilatimes.co.th/?p=19799>

นอกจากนี้ยังสันนิษฐานด้วยว่าโนรา-ชาตรีเป็นการแสดงจากภาคใต้ที่แพร่เข้ามายังภาคกลางในสมัยพระเจ้าตากสินมหาราชที่ได้กวาดต้อนเอาผู้คนจากเมืองนครศรีธรรมราชที่รวมถึงคณะละครขึ้นมายังกรุงธนบุรีในสมัยที่พระองค์ปราบเจ้าเมืองนครศรีธรรมราชได้เมื่อปี พ.ศ. 2312 และอีกคราวหนึ่งเมื่อปี พ.ศ. 2323 ในงานฉลองพระแก้วมรกต ซึ่งมีคณะละครจากนครศรีธรรมราชขึ้นมาแสดงประชันกับละครผู้หญิงของหลวง นั่นจึงทำให้คณะโนราเข้ามาลงหลักปักฐานที่กรุงเทพฯ มากขึ้นในช่วงต้นกรุงรัตนโกสินทร์ แต่ต่อมาได้เกิดการปรับเปลี่ยนขนบการแสดงโนรา-ชาตรีจนเหลือละครชาตรีที่หมายถึงกลุ่มการแสดงของผู้หญิงที่ได้ผสมกลมกลืนกับวัฒนธรรมภาคกลาง และใช้สำเนียงท้องถิ่นภาคกลางด้วย แต่ก็เชื่อว่าละครชาตรีน่าจะเป็นชื่อเรียกการแสดงโนราจากภาคใต้เมื่อในอดีต

“ในสมัยพระเจ้าตากสินมหาราชที่ได้กวาดต้อนเอาผู้คนจากเมืองนครศรีธรรมราชที่รวมถึงคณะละครขึ้นมายังกรุงธนบุรีในสมัยที่พระองค์ปราบเจ้าเมืองนครศรีธรรมราช

■ ผศ. ธรรมนิตย์ นิคมรัตน์ นักวิชาการโนราและศิลปินแห่งชาติ สาขาศิลปะการแสดง ประจำปี 2564
ที่มา: ศาสตราจารย์โนรา ธรรมนิตย์ นิคมรัตน์. (2564, 24 สิงหาคม), Facebook. <https://www.facebook.com/SartNoraKruThummanit/photos/4681237195266135>

ท่วงท่า ลีลา และพิธีกรรม อัตลักษณ์ของสายตระกูลโนรา

สำหรับคนทั่วไปแล้วอาจมองว่าการแสดงมโนราห์หรือพิธีกรรมต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับโนราของแต่ละคณะหรือท้องถิ่นต่าง ๆ ในภาคใต้ นั้นมีรูปแบบหรือลักษณะที่เหมือนหรือคล้าย ๆ กัน แต่สำหรับผู้ชมแฟนพันธุ์แท้หรือชาวโนราด้วยกันแล้วรู้ดีว่าคณะมโนราห์แต่ละที่ มีท่าทำนองบางประการแตกต่างกันเป็นเอกลักษณ์ที่เป็นเช่นนั้นก็เพราะโนราแต่ละคณะมีครูโนราที่แตกต่างกันนั่นเอง โดยครูโนราเหล่านี้เปรียบเสมือนเจ้าสำนักวิทยายุทธในภาพยนตร์กำลังภายในของจีนที่แต่ละสำนักก็อบรมบ่มเพาะลูกศิษย์ลูกหาให้เดินตามรอยเท้าของตนเอง เช่นเดียวกันเมื่อลูกศิษย์แต่ละคนออกจาก

สำนักไปตั้งคณะโนราตามท้องถิ่นต่าง ๆ พวกเขาก็มักยึดตามวิถีที่ตนเองฝึกฝีมือมาบวกกับมีการถ่ายทอดและแบบท่วงท่าที่ท้องถิ่นหลายทอดก็ผิดเพี้ยนไปบ้างนี้ทำให้คณะโนราที่มีครูต่างกัน จึงมีท่วงทำนองในการแสดง และอาจรวมถึงการประกอบพิธีกรรมต่าง ๆ แตกต่างกันไป จึงเป็นที่มาของคำว่า “สายตระกูลโนรา”

อาจารย์สมาน ตีสรรณะกุล ประธานชมรมโนราจ.สงขลา หรือ โนราสมานสืบสานศิลป์ ขยายความเรื่องสายตระกูลโนราให้ฟังว่า โนราในยุคปัจจุบันจะทราบดีว่าครูโนราของตนเองเป็นลูกศิษย์ของครูโนรา

ภาพ (บนและล่าง) โนราที่จังหวัดนครศรีธรรมราชรับเสด็จฯ รัชกาลที่ 5
ที่มา: จาก ร้องรำทำเพลง: ดนตรีและนาฏศิลป์ชาวสยาม (น. 165), โดย สุจิตต์ วงษ์เทศ, 2532, มติชน.

ภาพ ผศ.ธรรมนิตย์ นิคมรัตน์ นักวิชาการโนรา (ซ้าย) ศิษย์ของ ผศ.สาโรช นาคะวิโรจน์ ครูโนรา (ขวา) ที่สืบเชื้อสายมาจากโนราฟุ่ม เทวา ถ่ายภาพร่วมกับ ศ.พรรัตน์ ดำรง นักวิชาการด้านศิลปะการแสดงที่มีส่วนสำคัญ ในการผลักดันให้โนราได้รับการขึ้นทะเบียนจากยูเนสโก
ที่มา: ถ่ายโดย นิกสิทธิ์ วงศ์สวัสดิ์

อาจารย์สมาน ตีสระณะกุล
ที่มา: สมาน ตีสระณะกุล. (2564, 7 ตุลาคม), Facebook.
<https://www.facebook.com/photo/?fbid=4251267244970989&set=a.108625609235194>

ท่านใด ซึ่งมักจะจดจำเป็นทอด ๆ แต่ไม่เป็นที่กล่าวถึงในวงกว้างมากนัก แต่เมื่อราวสิบกว่าปีที่ผ่านมามีโนราได้รับการศึกษาที่สูงขึ้นจนเข้าไปเปิดสอนในมหาวิทยาลัยราชภัฏสงขลา และมหาวิทยาลัยทักษิณ โดยเฉพาะท่านอาจารย์ธรรมนิตย์ นิคมรัตน์ (ปัจจุบันดำรงตำแหน่งผู้ช่วยศาสตราจารย์ประจำคณะศิลปกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยทักษิณ) ซึ่งเป็นลูกศิษย์ของอาจารย์สาโรช นาคะวิโรจน์ (อดีตดำรงตำแหน่งผู้ช่วยศาสตราจารย์ประจำสาขานาฏศิลป์และการละคร คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏสงขลา ปัจจุบันอายุ 83 ปี) และอาจารย์สาโรชท่านเป็นลูกศิษย์ของโนราฟุ่ม เทวา หรือท่านขุนอุปถัมภ์นรากร ชาวจังหวัดพัทลุง ลักษณะเด่นของโนราสายนี้จะมีจังหวะการรำรำที่คมชัด ดุดัน ขณะที่อีกสายตระกูลหนึ่งที่มีชื่อเสียงเช่นกันคือโนรายก ชูบัว (2465 -2549) (ชาวจังหวัดพัทลุง ได้รับรางวัลศิลปินแห่งชาติ สาขาศิลปะการแสดงในปี 2530) ซึ่งท่านเป็น

บรมครูด้านมโนราห์ที่มีลักษณะการรำรำอ่อนช้อยงดงาม เอกลักษณะของครูโนราห์ได้รับการสืบทอดจากโนราห์รุ่นหลัง จึงเป็นเหตุผลที่ทำให้เกิดความสนใจสายตระกูลโนราห์ขึ้นมา

โนราห์สืบทอดศิลปะได้ยกตัวอย่างความแตกต่างของการแสดงมโนราห์ของแต่ละสายตระกูลเพิ่มเติมว่า ความแตกต่างดังกล่าวนี้สามารถดูได้จาก 1) ท่ารำ เช่น การตั้งวงแขน ตำแหน่งการจับเป็นต้น 2) ลีลา หรือลักษณะท่าทางในการรำ และ 3) พิธีกรรมต่าง ๆ ของโนราห์ อาจมีรายละเอียดที่แตกต่างกัน

“การสืบสายตระกูลโนราห์ไม่ใช่เรื่องง่ายนัก ไม่ว่าจะใช้เกณฑ์การเข้าพิธีตัดจุกผูกผ้า หรือใช้เกณฑ์ว่ารำเรียนมาจากใคร เพราะโนราห์แต่ละคนก็มีครูหลายคนและมาจากหลายสายตระกูลโนราห์” ประธานชมรมโนราห์ จ.สงขลา กล่าว

อย่างไรก็ตามในพงศาวดารโนราห์ ครูธรรมนิศย์ นิคมรัตน์ - Thummanit Nikomrat โฟสต์เผยแพร่เมื่อวันที่ 31 มกราคม 2562 ได้ยกตัวสายตระกูลโนราห์ที่มีการสืบทอดกันจนถึงโนราห์รุ่นปัจจุบันไม่น้อยกว่า 2-3 รุ่น โดยเบื้องต้นมีจำนวน 12 สายตระกูลโนราห์ ได้แก่ สายโนราห์วันเฒ่า จ.นครศรีธรรมราช (บิดา

โนราห์ วิน-วาด) สายโนราห์เหมียว นาลิง อ.รัตภูมิ จ.สงขลา สายโนราห์คล้ายขึ้นนอน (ขุนระบำบันเทิง) จ.นครศรีธรรมราช สายโนราห์คล้าย กระตูกนวล จ.นครศรีธรรมราช สายโนราห์วัด จันทร์เรือง จ.สงขลา สายโนราห์เฟื่อง จ.ตรัง สายโนราห์รุ่ง พานูรัตน์ อ.กงหรา จ.พัทลุง สายโนราห์เคซอ อ.ร่อนพิบูลย์ จ.นครศรีธรรมราช สายโนราห์ขุนเกลือ จ. ตรัง สายโนราห์ตั้ง จ.ตรัง สายโนราห์แสง รักวงษ์ อ.หาดใหญ่ จ.สงขลา สายโนราห์เลื่อนไสนาว จ.ตรัง

ความพยายามในการสืบค้นสายตระกูลโนราห์ดังกล่าวเริ่มมีการศึกษาจริงจังมากขึ้น โดยเมื่อเดือนมีนาคม 2565 ที่ผ่านมา นักวิจัยของสำนักส่งเสริมการบริการวิชาการและภูมิปัญญาชุมชน มหาวิทยาลัยทักษิณ และคณะกรรมการกฤษฎีกาเขตชุมชนโนราห์ ได้มีการจัดเวทีเพื่อสืบสาวราวเรื่องเกี่ยวกับสายตระกูลโนราห์ด้วยการเชิญชุมชนโนราห์ทั่วภาคใต้เข้าร่วมการประชุม การศึกษาดังกล่าวมีวัตถุประสงค์เพื่อสงวนรักษามรดกภูมิปัญญาโนราห์ เก็บรวบรวมข้อมูลลำดับผู้ได้รับการถ่ายทอดด้านพิธีกรรม การรำรำ บทกลอนของแต่ละสายตระกูล และยกย่องเชิดชูเกียรติให้แก่ศิลปินโนราห์เพื่อให้คนรุ่นหลังได้ศึกษาค้นคว้าต่อไป

รู้จักในรายก ชูบัว บรมครูโนราห์แห่งพัทลุง

รู้จักนักวิชาการโนราห์

ศ.ธรรมนิศย์ นิคมรัตน์ (โนราห์ธรรมนิศย์ สงวนศิลป์)

■ พิธีแทงเข็ญโนราโรงครู

จากความเชื่อ (ผี) วิญญาณบรรพบุรุษ สู่พิธีกรรมโนราโรง (ลง) ครู

ความเชื่อเรื่อง (ผี) วิญญาณบรรพบุรุษดูเหมือนจะเป็นความเชื่อร่วมรากของกลุ่มชาติพันธุ์ต่าง ๆ ในกลุ่มประเทศอาเซียน และอีกหลายประเทศ ความเชื่อนี้ยังผูกโยงกับเรื่องความกตัญญูตเวทีที่ปลูกฝังกันมาเนิ่นนาน และยังมีผลต่อสังคมและวัฒนธรรมของกลุ่มชนต่าง ๆ ดังเช่นการสืบทอดพิธีเสนเวื่อนของชาวไทยทรงดำ (เรณู เหมือนจันทร์เชย, 2558) การทำบุญให้แก่บรรพบุรุษในช่วงวันสงกรานต์ หรือประเพณีรับส่งตายายของชาวดำ เป็นต้น

พิธีกรรมโนราโรงครูก็มีพื้นฐานมาจากความเชื่อเช่นนี้เช่นกัน โดยมองว่าแม้บรรพบุรุษหรือครูบาอาจารย์ที่ล่วงลับไปแล้ว แต่ท่านจะยังคงคอยดูแลรักษาหรือ

ปกป้องคุ้มครองลูกหลานจากภัยอันตรายต่าง ๆ หรือเกื้อหนุนการทำกิจการใด ๆ ให้ประสบความสำเร็จตามความมุ่งหวัง ซึ่งเป็นไปในเชิงให้คุณ แต่เมื่อใดที่ผีบรรพบุรุษไม่ได้รับการคุ้มครอง เอาใจใส่หรือลูกหลานไม่ได้รับการรักษา (ลิ้ม) คำมั่นสัญญาที่ได้ว่ากล่าวหรือบนบานไว้ หรือกระทำผิดประเพณีบางประการ ผีบรรพบุรุษก็อาจแสดงบารมีด้วยการให้โทษในเชิงการตักเตือนลูกหลานก็ได้ ดังนั้นพิธีกรรมโนราโรงครูจึงมีบทบาทในการแสดงความเคารพนับถือบรรพบุรุษโนราของลูกหลานหรือผู้สืบทอดเชื้อสายโนราผ่าน “พิธีไหว้ครู” การเซ่นสังเวยเพื่อแก้บน (พิธีตัดเหมมูย) การสืบทอดการแสดงโนราให้แก่คนรุ่นหลังผ่าน

พิธีครอบเทริดหรือผูกผ้าใหญ่ให้แก่ลูกศิษย์ และการรักษาโรคภัยไข้เจ็บต่าง ๆ การสะเดาะเคราะห์ เป็นต้น ด้วยการเชิญครูมาเข้าทรงหรือ “ลง” ผู้ประกอบพิธีเรียกว่า “นายโรง” ของคณะโนรามายังโรงพิธีที่บรรดากลูกหลาน (ศิษย์) ผู้สืบทอดโนราได้สร้างโรงพิธีขึ้นมา

อาจารย์สมาน ติสระณะกุล ประธานชมรมโนรา จ.สงขลา ให้ข้อมูลว่า “ครูโนรา” หรือ “ครูหมอนโนรา” มีทั้งที่หมายถึงครูผู้ให้กำเนิดโนราตามตำนานความเชื่อเรื่องต้นกำเนิดโนรา และครูหมอนที่ไม่ใช่ญาติพี่น้องของเรา เช่น ครูหมอนเหล็ก ครูหมอนยา ครูหมอนตำแย เรียกว่าครูหมอน ส่วนตายาย หรือบรรพบุรุษของเราที่เป็นโนรา เคยเป็นคนทรง ผู้เสียชีวิตและไม่ได้ไปเกิด โดยรอให้ครบ 3 ปี ชาวใต้นิยมเรียกว่า “ตายาย” หรือ “ตายายโนรา” บางคนอาจมีตายายหลายฝ่าย ไม่ว่าจะฝ่ายพ่อ ฝ่ายแม่ ฝ่ายซ้าย ฝ่ายขวา ฝ่ายเขย ฝ่ายสะใภ้ เป็นต้น สามารถเชิญมาลงได้หมด

“หากมีการนับถือฝ่ายเทพก็มีการเชิญมาด้วยในการประกอบพิธีกรรม ฝ่ายเทพก็คือพระพิฆเนศ กุมาร ไนน์กุมารนี้ พญา ทวดงู อะไรก็ว่ากันไป นับถืออะไรก็เชิญมา เข้ากับโนราได้หมด ฝ่ายจีนก็มีก็้องนั้นกังนี่ เข้ากับโนราได้ ส่วนฝ่ายอิสลามก็มีโต๊ะนั้นโต๊ะนี้ โต๊ะดำ โต๊ะแดงก็ว่ากันไป” ประธานชมรมโนรากล่าว

เขาเสริมอีกว่าขณะนี้ผู้ประกอบพิธีกรรมโนราโรงครูมักเป็นนายโรงรุ่นใหม่ เป็นผู้ที่ได้รับการถ่ายทอดความรู้มาตั้งแต่วัยเด็ก โดยหลังจากผ่านพิธีตัดจุกผูกผ้า และอุปสมบทมาแล้วก็สามารถทำพิธีเลย เราจึงเห็นนายโรงผู้ประกอบพิธีมีอายุเพียง 20 ปีกว่า ๆ เนื่องจากโนรารุ่นเก่าได้ล้มหายตายจากไปหรือไม่ก็ชราจนไม่สามารถประกอบพิธีกรรมได้ อย่างไรก็ตาม แม้จะมีความรู้ แต่อาจขาดความขลัง ดังนั้น เมื่อมีโนราโรงครูจึงมักเชิญโนราอาวุโสนั่งในโรงพิธีด้วย

ตนมองว่านายโรงรุ่นใหม่ มีความสามารถค่อนข้างมาก โดยระยะแรกอาจจะยังไม่น่าเชื่อถือ แต่เมื่อผ่านไปสักระยะก็จะได้รับการยอมรับมากขึ้น

พิธีโนราโรงครูที่ใหญ่และมีชื่อเสียงมากที่สุดในภาคใต้ก็คือพิธีโนราโรงครูที่วัดท่าแค อ.เมืองพัทลุง เรียกว่า “โนราโรงครูวัดท่าแค” เนื่องจากวัดแห่งนี้มีตำนานที่เกี่ยวข้องกับขุนศรีศรัทธา ผู้ให้กำเนิดและเผยแพร่โนราเป็นคนแรก ที่วัดท่าแคยังมีรูปเคารพขุนศรีศรัทธาและพรานบุญด้วย พิธีกรรมนี้นิยมจัดขึ้นในช่วงเดือนหก ส่วนใหญ่มีการประกอบพิธี 3 วัน (ตั้งแต่วันพฤหัสบดี (เชื่อว่าเป็นวันครู ซึ่งเป็นวันที่เป็นมงคล) จนถึงเสาร์) แต่ที่วัดท่าแคอาจใช้เวลาถึง 4 วัน ชื่อเสียงของพิธีกรรมนี้ยังเคยได้รับการส่งเสริมในเชิงการท่องเที่ยวด้านความเชื่อจากการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (ททท.) ด้วย

ทั้งนี้ การที่โนราได้ขึ้นทะเบียนเป็นมรดกทางวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้ (Intangible cultural heritage: ICH) ของยูเนสโกเมื่อเดือนธันวาคม 2564 ที่ผ่านมานั้น มุ่งเน้นการขึ้นทะเบียนที่พิธีกรรมโนราโรงครู เนื่องจากเป็นพิธีกรรมที่เป็นทั้งขนบธรรมเนียม การแสดงออกทางมุขปาฐะ ศิลปะการแสดง การปฏิบัติทางสังคม พิธีกรรม งานเทศกาล และงานช่างฝีมือดั้งเดิม

อ่านเพิ่มเติมเกี่ยวกับความเชื่อในพิธีโนราโรงครู จากประสบการณ์ของลูกหลานโนราในเรื่อง “ครูหมอนโนราห์: จากเด็กในเมืองสู่การกลับไปเป็นลูกหลานครูหมอนโนราห์” โดยคุณสุรเดช ทองบุญชู ในเล่ม

6 พิธีกรรมแห่งความเชื่อในโนราโรงครู

“โนราโรงครู” พิธีกรรมตามความเชื่อเกี่ยวกับบรรพบุรุษที่เป็น “ครูหมอนโนรา” และ “ตายายโนรา” ที่สืบทอดกันมาตั้งแต่สมัยโบราณ ด้วยการเชิญครูหรือตายายโนราเข้ามาเข้าทรงหรือ “ลง” นายโรงคณะโนรา (ร่างทรง) นิยมจัดในเดือนหกนาน 3 วัน โดยเริ่มวันแรก คือ วันพฤหัสบดี ซึ่งตามความเชื่อถือว่าเป็นวันครูไปจนถึงวันเสาร์ พิธีโนราโรงครูที่มีชื่อเสียง คือ พิธีโนราโรงครูวัดท่าแค อ.เมืองพัทลุง วัตถุประสงค์เพื่อให้ครูหรือตายายโนรา แก่บน จัดพิธีกรรมต่าง ๆ และเป็นกิจกรรมที่ให้ลูกหลานหรือศิษย์มารวมตัวกัน

6 พิธีกรรมความเชื่อ ณ โนราโรงครู ต.ปริก อ.ทุ่งใหญ่ จ.นครศรีธรรมราช

๑

พิธีกรรมครอบเทริดหรือผูกผ้าใหญ่

เป็นพิธีกรรมเพื่อเข้าสู่การเป็นโนราโดยสมบูรณ์ และพร้อมที่จะเป็นโนรา ผู้ผ่านพิธีนี้จะได้รับการให้เกียรติโดยเรียกว่า “โนรา” นำหน้าชื่อตนเอง และจะได้รับการเคารพนับถือจากชุมชน

๒

พิธีผูกผ้าปล่อย

เป็นพิธีกรรมที่ตัดขาด หรือสิ้นสุดการเป็นโนรา ไม่สามารถประกอบพิธีกรรมต่าง ๆ ได้อีก

๓

พิธีรำสวดเครื่องสวดกำไล

เป็นพิธีกรรมฝากตัวเป็นลูกหลานหรือผู้สนใจทั่วไปเข้าเป็นโนรา

๔

พิธีรักษาการเจ็บป่วย

เป็นการรักษาความเจ็บป่วยที่เกิดขึ้นกับร่างกายให้แก่ลูกหลานหรือบุคคลทั่วไป

๕

พิธีใช้ร่างทรงติดต่อบรรพบุรุษ

เป็นการติดต่อระหว่างลูกหลานกับตายายที่ล่วงลับไปแล้วผ่านร่างทรง

๖

พิธีแก่บน

เป็นพิธีที่จัดขึ้นเพื่อเซ่นไหว้สิ่งของต่าง ๆ ให้แก่ตายายตามที่แต่ละคนได้บนบานไว้

ที่มา: จาก “ลักษณะพิธีกรรมและวิธีการสืบทอดความเชื่อครูหมอนโนราและโนราโรงครูในตำบลปริก อำเภอทุ่งใหญ่จังหวัดนครศรีธรรมราช” โดย เจตนา อินยะรัตน์ และวรรณกร พลพิชัย, 2564 วารสารเทคโนโลยีภาคใต้, 14(2), 118-126.

■ คุณภัทรมาศ พรหมแก้ว
ที่มา: Niramol DEmak. (2564, 15 ธันวาคม), Facebook. <https://www.facebook.com/photo/?fbid=4718255064899995&set=a.4718245888234246>

ทำรำพื้นฐาน 12 ท่าของโนรา

ทำรำประกอบการแสดงมโนราห์ของแต่ละคณะหรือสายตระกูลโนราอาจมีทั้งท่ารำที่เหมือนกัน และแตกต่างกันออกไป โดยท่ารำแต่ละท่ามีการสืบทอดมาโดยลูกหลานโนรา และแต่ละคนแต่ละคณะอาจปรับเปลี่ยนท่ารำต่าง ๆ ให้แตกต่างจากบรรพบุรุษโนราของตน ดังนั้นท่ารำประกอบการแสดงมโนราห์จึงมีความเป็นเอกลักษณ์เฉพาะสายตระกูลหรือคณะมโนราห์ โดยอาจไม่มีมาตรฐานตายตัว หนังสือเรื่อง “โนรา ศิลปะการร้องรำที่ผูกพันกับชีวิต” ให้ข้อมูลว่า ท่ารำโนราที่มีการรวบรวมไว้นั้น มีประมาณ 83 ท่ารำ ซึ่งท่ารำต่าง ๆ ดังกล่าวได้

ถ่ายทอดให้ผู้สืบทอดการแสดงโนราได้ฝึกฝนผ่านบทร้องเพื่อให้ท่องจำและฝึกฝนได้ง่าย เช่น ท่าสิบสองท่าประถม บทสอนรำ บทครูสอน เป็นต้น และยังมีท่ารำเฉพาะอีก เช่น ท่ารำรับเทริด เป็นต้น

อย่างไรก็ตาม ท่ารำพื้นฐาน 12 ท่าของแต่ละสายตระกูลนั้นมีทั้งคล้ายและแตกต่างกัน ขึ้นอยู่กับครูของแต่ละสายตระกูลที่สืบทอดกันมาดังเช่นท่ารำพื้นฐาน 12 ท่าที่แสดงในวารสารภูมิแลฉบับนี้ ด้านหนึ่งเป็นท่ารำจากบทท่าสิบสองของโนราหีดบุญหนุนกลับ ที่สืบทอดมาจากขุนอุปถัมภ์นรากรหรือโนราพุ่ม เทวา ปราชญ์ด้านโนราจากพัทลุง

แต่อีกทำรำอีก 12 ท่าหน้าัดไปเป็นท่ารำพื้นฐานที่ใช้สำหรับการฝึกสอนโนรารุ่นหลัง ๆ เป็นของ “สายตระกูลโนราเข็ยง พุทธยอด” โนราชื่อดังอีกสายตระกูลหนึ่งจากปัตตานี ซึ่งทำให้เห็นว่าแต่ละสายตระกูลโนรานั้นมีการถ่ายทอดกันมาจากรุ่นครูสู่คนรุ่นหลัง แต่ความแตกต่างนี้ก็ไ้เป็นความแตกต่างกลับเป็นความงดงาม เป็นเอกลักษณ์ที่สะท้อนปรัชญาแห่งโนราในการเป็นนาฏกรรมแห่งความสิ้นไหลของชาวปักษ์ใต้

ส่วนพื้นฐานการรำโนรานั้นมีอยู่ 2 ประการประกอบด้วย 1) การทรงตัว ได้แก่ ช่วงลำตัว ต้องแอ่นอก ลำตัวไม่น้อมไปข้างหน้า ช่วงวงหน้าที่ต้องเขิดหน้าเล็กน้อย การย่อตัวและเข้า ก้นงอนให้พอ

สวยงาม สะอาดต้องหัก (เคลื่อนไหวได้ตามจังหวะดนตรี) และ 2) การเคลื่อนไหว มีทั้งการเคลื่อนไหวลำตัว ส่วนใดส่วนหนึ่งของร่างกาย การเดิน การใช้เท้า มือ และการตั้งวง เป็นต้น

บทสอนรำ

สอนเจ้าเอย	สอนรำ
รำเทียมบ่า	ปลดปลงลงมา
รำเทียมพก	วาดไว้ฝ้ายอก
ยกเป็นแพนผาหลา	ยกสูงเสมอหน้า
เรียกช่อระย้าพวงดอกไม้	โคมเวียน
วาดไว้ให้เสมือนรูปเขียน	กระเชียนปาดตาล
พระพุทธเจ้าห้ามมาร	พระรามจะข้ามสมุทร

ภาพ คุณภัทรมาส พรหมแก้ว ร่วมแสดงในงาน สมโภชองค์กฐิน ปี 2563

ที่มา: Niramol DEmak. (2563, 16 ตุลาคม), Facebook. <https://www.facebook.com/photo/?fbid=3493223824069798&set=a.3493193794072801>

บททำสิบสอง

(นายหีด บุญหนุนกลับ ผู้แต่ง)

ทำที่หนึ่งประนมมือขึ้นตรงหน้า
ไหว้พ่อแม่ที่มาอย่าแยแสรวล
ทำที่สองจับไว้ข้างอย่างกระบวน
ที่สามเลื่อนเปลี่ยนมือขวาขัดทำรำ
ทำท่าสี่จับไว้ข้างวางเพียงเอาจ
เปลี่ยนมือเร็วทำที่ห้าดูหน้าขำ
ทำที่หกจับไว้หลังตั้งประจำ
เปลี่ยนมือรำทำที่เจ็ดขึ้นให้เด็ดดี
ทำที่แปดจับไว้ข้างวางเพียงป่า
เปลี่ยนมือขวาขัดไว้ให้เข้าที่
สี่สิบจับขึ้นเหมอ (เสมอ) หน้าให้ท่าพอดี
สิบเอ็ดมีเปลี่ยนมือรำทำตามครู
ทำสิบสองเขาควยขัดให้เป็นวง
จุดประสงค์เครื่องหมายไว้เพียงหู
รำทำสิบสองให้พี่น้องดู
ได้ทำตามครูสอนแต่ก่อนกาล
แล้วรำท่าแม่ลายขยายท่า
ตามโนราแบบศิลป์ในถิ่นฐาน
ได้รำตามครูสอนแต่ก่อนกาล
แบบโบราณศิลป์ใช้ปักขี้ไต้ไทย

ท่ารำตามบททำสิบสอง

ท่าที่หนึ่ง

ท่าที่สอง

ท่าที่สาม

ท่าที่สี่

ท่าที่ห้า

ท่าที่หก

ท่าที่เจ็ด

ท่าที่แปด

ท่าที่เก้า

ท่าที่สิบ

ท่าที่สิบเอ็ด

ท่าที่สิบสอง

โนราวมล: ผู้แสดงท่ารำ

“โนราวมล” หรือนางภัทรมาส พรหมแก้ว บุคลากรในสังกัดสถาบันวัฒนธรรมศึกษา กัลยาณิวัฒนา มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี เป็นผู้ที่มีบทบาทสำคัญในการอนุรักษ์ศิลปะการแสดงมโนราห์ ด้วยการรวบรวมองค์ความรู้เกี่ยวกับโนราและเปิดหลักสูตรอบรมให้แก่เยาวชนในจังหวัดปัตตานีมาตั้งแต่ปี 2559 โดยมีลูกศิษย์รุ่นแรกถึง 50 กว่าคน ปัจจุบันมีเยาวชนและผู้สนใจทั้งที่เป็นชาวพุทธและอิสลามเข้าร่วมอบรมแล้วถึง 8 รุ่น แต่ด้วยสถานการณ์การแพร่ระบาดของโควิด-19 จึงทำให้การจัดหลักสูตรดังกล่าวหยุดชะงักไปในช่วงที่ผ่านมา เนื่องจากโนราเกี่ยวข้องกับพิธีกรรมด้วย เช่น การไหว้ครู ฯลฯ ซึ่งเยาวชนที่นับถือศาสนาอิสลามไม่สามารถเข้าพิธีกรรมดังกล่าวได้ การฝึกฝนให้แก่กลุ่มเยาวชนดังกล่าวจึงมุ่งเน้นการสืบทอดศิลปวัฒนธรรมเป็นวัตถุประสงค์สำคัญ

สำหรับโนราวมลนั้นเป็นโนราสายตระกูลแห่งจังหวัดปัตตานี “เข็ญ พุทธยอด” โนราวมลเล่าให้ฟังว่าลักษณะการแสดงของสายตระกูลนี้จะมีท่ารำอ่อนช้อย โดยบทท่ารำ 12 ท่าดังกล่าวจะใช้สำหรับการรำในพิธีกรรมของโนราโรงครู โดยโนราเข็ญ พุทธยอดเป็นเชื้อสายโนรามาตั้งแต่อดีต ซึ่งได้รับการสืบทอดมาโดยโนราเฉลิม แก้วพิมพ์ ซึ่งต่อมาตั้งคณะโนราชื่อ “เฉลิมประพา” ที่มีอายุมากกว่า 40 ปี แต่ปัจจุบันโนราเฉลิมมีอายุราว 80 กว่าปี ท่านอาศัยอยู่ที่ อ.เมืองปัตตานี โดยนางภัทรมาสหรือโนราวมล ผู้ที่แสดงท่ารำพื้นฐานโนราในวารสาร รุสมีแลฉบับนี้เป็นหลานของโนราเฉลิม โนราสายตระกูลนี้เป็นอีกสายตระกูลหนึ่งในจังหวัดปัตตานีที่ยังคงมีการสืบทอดมาจนปัจจุบัน

โนราโรงครูคณะเฉลิมประพา จังหวัดปัตตานี:
พลวัตระตามสภากาการณ์ปัจจุบัน
ศึกษาโดยประสิทธิ์ รัตนมณี และนราวดี ไลหะจินดา
สถาบันวัฒนธรรมศึกษา กัลยาณิวัฒนา
มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี

โนราเฉลิม แก้วพิมพ์

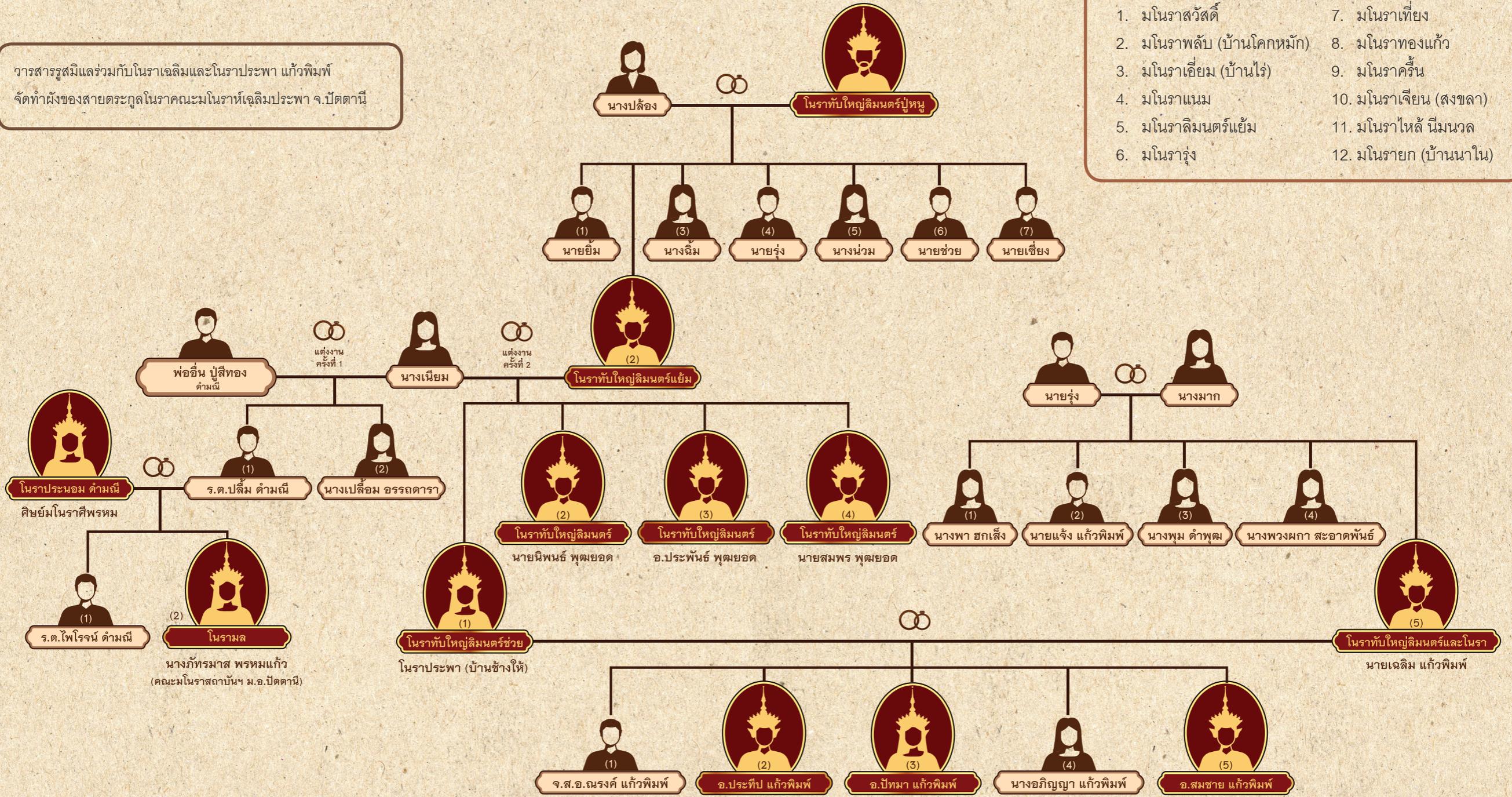
โนราประพา แก้วพิมพ์

คณะโนราห์เฉลิมประพา จ.ปัตตานี

สายตระกูลโนรา คณะโนราห์เฉลิมประพา

บ้านเฉลิมประพาแก้วพิมพ์ ต.รูสะมิแล อ.เมือง จ.ปัตตานี

วารสารรัฐสมิแลร่วมกับโนราเฉลิมและโนราประพา แก้วพิมพ์
จัดทำผังของสายตระกูลโนราคณะโนราห์เฉลิมประพา จ.ปัตตานี

- ครูโนราของโนราเฉลิม**
1. มโนราสวัสดิ์	7. มโนราเที่ยง
2. มโนราพลับ (บ้านโคกหมัก)	8. มโนราทองแก้ว
3. มโนราเอี่ยม (บ้านไร่)	9. มโนราครั้น
4. มโนรานเนม	10. มโนราเจียน (สงขลา)
5. มโนราลิมนตร์แยม	11. มโนราไหล่ นีมนวล
6. มโนรารุ่ง	12. มโนรายก (บ้านนาโน)

ท่ารำสิบสองของคณะมโนราห์เฉลิมพระพา ปัตตานี

ท่าที่ 1

ท่าเสื่อลากหาง

ท่าที่ 2

ท่าเทพพนม

ท่าที่ 3

ท่าเทียมพก

ท่าที่ 4

ท่าเทียมไหล่

ท่าที่ 5

ท่าบัวบาน

ท่าที่ 6

ท่าช่อระย้า

ท่าที่ 7

ท่าแมงมุมชักใย

ท่าที่ 8

ท่าจับพก

ท่าที่ 9

ท่าผลาหลาสูง

ท่าที่ 10

ท่าเขาควาย

ท่าที่ 11

ท่าเขาควายข้างเดียว
นาคข้าง

ท่าที่ 12

ท่าจับพระแสงทอง
จับเข้าหน้า

■ คณະนักดนตรีในการแสดงมโนราห์

เครื่องดนตรีโนรา

เครื่องดนตรีที่ใช้บรรเลงสำหรับการแสดงมโนราห์ แบ่งออกเป็น 2 ประเภท ประกอบด้วย ประเภทที่ 1 เครื่องดนตรีที่ให้เสียงด้วยการตี ได้แก่ 1) ทับ หรือ โทน หรือ ทับโนรา เกิดเสียงจากการใช้มือทั้งสองข้างของนักดนตรีตี เป็นกลองคู่แต่ให้เสียงต่างกันเล็กน้อย แต่มีผู้ตีเพียงคนเดียว มีบทบาทหลักในฐานะเสียงที่คุม

จังหวะ และเปลี่ยนทำนอง 2) กลอง ตีให้เสียงโดยใช้ไม้ตีกลองคู่หนึ่ง 3) โหม่ง หรือ ซ้องคู่ 3) ฉิ่ง ให้เสียงด้วยการกระทบกัน และ 4) แตรระ หรือ แกระ และประเภทที่ 2 เครื่องดนตรีที่ให้เสียงด้วยการเป่า ได้แก่ ปี่ เป็นเครื่องดนตรีชนิดเดียวที่ให้เสียงด้วยการเป่าในคณะมโนราห์

ฉิ่ง

กลอง

โหม่ง
หรือ ข้องคู่

ทับ หรือ โทน
หรือ ทับโนรา

แตระ
หรือ แกระ

ปี่

ชมเครื่องดนตรีโนราและการให้เสียงแต่ละประเภท
แสดงโดยนักศึกษาวิทยาลัยนาฏศิลปนครศรีธรรมราช

SCAN ME

เครื่องแต่งกายโนรา

เทริด
เครื่องประดับศีรษะของนายโรงหรือโนราใหญ่

ป่า

กำไลดินแดน

กำไลปลายแขน

หางหงส์

หน้าพอก

หน้าผ้า

ปั้งคอ

ทับทรวง

สร้อยสังวาลย์

กางเกง

รัดอก

กำไลข้อมือ

ปิ่นheng

เล็บ

ผ้าโจง

กำไลข้อเท้า (ญ)

กำไลข้อเท้า (ช)

ผ้าห้อย

หน้าพราน

หน้าพรานแก้ว

หน้าพรานทอง

หน้าพรานบุญ

แม่ทาสีหน้าขาว

แม่ทาสีหน้าดำ

■ คณะมะโย่งสุโขทัยโก-ลก

ที่มา: ศูนย์สื่อพลเมือง citizenmedai in.th. (2561, 9 กรกฎาคม), YouTube. <https://www.youtube.com/watch?v=0u8AVq2KbTY>

มะ (เมาะ) โย่งกับมโนราห์ คู่แฝดแห่งนาฏกรรมบนคาบสมุทรม

การแสดงมโนราห์ของชาวใต้กับมะโย่ง หรือ เมาะโย่ง (Mak Yong) ของชาวมลายูในจังหวัดชายแดนภาคใต้ มาเลเซีย อินโดนีเซีย และกลุ่มชาติพันธุ์ในแถบคาบสมุทรมลายู จะเป็นการแสดงที่มีความคล้ายคลึงกันพอสมควร โดยเฉพาะบทบาทหน้าที่ในชุมชนของโนรากับมะโย่งที่นอกจากจะมุ่งเน้นการให้ความบันเทิงแล้ว ยังมีบทบาทเชิงพิธีกรรม ทั้งการแก้บน หรือการตัดเหมรุยในพิธีกรรมของโนรา การสะเดาะเคราะห์ การรักษาโรค การบูชาบรรพบุรุษ มะโย่งยังมีการแสดงในงานรื่นเริงต่าง ๆ เช่น งานแต่งงาน พิธีเข้าสูหนัด เป็นต้น แต่ปัจจุบันการแสดงมะโย่งเริ่มมีน้อยลงเช่นเดียวกับการแสดงพื้นบ้านอื่น ๆ โดยเฉพาะมะโย่งที่ส่วนหนึ่งมีความเกี่ยวข้องกับพิธีกรรมซึ่งมีพื้นฐานมาจากความเชื่อดั้งเดิม จึงทำให้บางกลุ่มรู้สึกขัดแย้ง

กับความเชื่อทางศาสนา บ้างก็มีการปรับโดยมุ่งเน้นที่การแสดงเพื่อความบันเทิงก็มี

ข้อมูลจากมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมให้รายละเอียดว่า บทร้องในการแสดงมะโย่งนั้นใช้ภาษามลายู ส่วนวงดนตรีมะโย่ง ประกอบด้วย ปี่ซุนา (ปี่ชวา) 1 เล้า ซอหรือบับ (ซอสามสาย) 1 คัน กลองมลายู 2 ใบ (ตัวผู้ตัวเมีย) ซ้องใหญ่ 1 คู่ กระจับ 1 คู่ และยังมีแฉ่ที่ใช้ตีลิ่งซัวร้ายในระหว่งการแสดง โดยในการแสดงมะโย่งนั้นมีตัวละครที่สำคัญ 4 ตัว ได้แก่ เปาะโย่ง มีบทบาทเป็นพระเอกอาจแสดงเป็นกษัตริย์หรือเจ้าชาย มะโย่ง มีบทบาทเป็นนางเอกหรือเจ้าหญิง และมีตัวตลกอีก 2 ตัว คือ ปั้นรันมุดอ แสดงเป็นตัวตลกที่เป็นคนสนิทของเปาะโย่ง และอีกตัวคือปั้นรันตวอ แสดงเป็นเสนาอาวุธอีกคนหนึ่งของเปาะโย่ง

นายสมาน โดชอมี ประธานศูนย์วัฒนธรรมเฉลิมราชย์ พิพิธภัณฑสถานบ้านก้อเม็ง อ.รามัน จ.ยะลา เคยกล่าวว่า มะโย่ง เป็นนาฏกรรมของชาวมลายูที่ได้รับอิทธิพลมาจากชาวชวา แต่เชื่อว่าต้นกำเนิดมะโย่งน่าจะเกิดขึ้นตั้งแต่สมัยเป็นอาณาจักร ปาตานี แล้วแพร่กระจายไปยังพื้นที่อื่น ๆ ดังที่เขารับรู้มาว่า คณะมะโย่งในอินโดนีเซียนั้นสืบเชื้อสายมาจากปาตานีที่มีการค้าขายกันในสมัยโบราณ แล้วมีการนำการแสดงมะโย่ง เดินทางไปด้วย เมื่อมีพิธีรำลึกถึงบรรพบุรุษมะโย่งก็จะรำลึกถึงต้นตระกูลมะโย่งที่ปาตานีด้วย

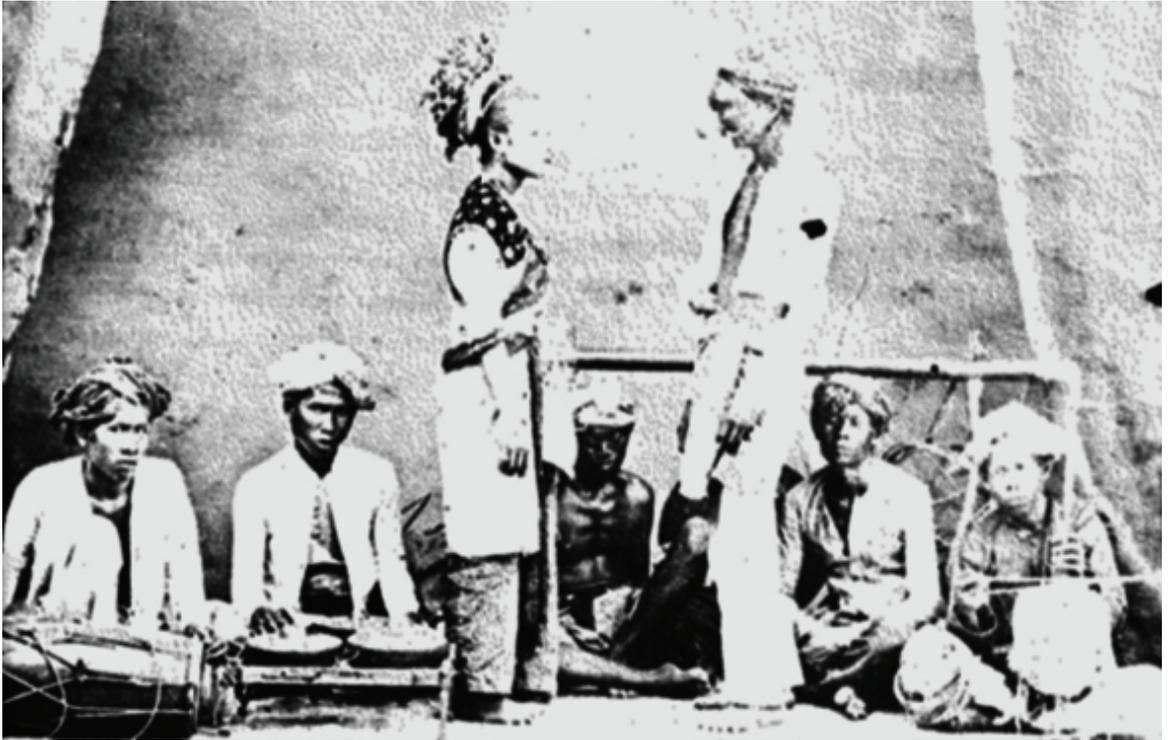
ด้านบทร้องที่เป็นเรื่องราวในการแสดงมะโย่งนั้นเขาให้ ข้อมูลว่า เริ่มตั้งแต่บทถวาย บทสร้าง (ตั้ง) เมืองเป็นเสมือน บทเกริ่นนำถึงเมือง ๆ หนึ่งที่มีตัวละครต่าง ๆ ในเมืองหนึ่ง บททรงเครื่อง (แต่งกาย) บทพรรณนา เป็นบทที่กล่าวถึงความสวยงามของท่าจำต่าง ๆ ส่วนในการแสดงนั้นก็สามารถ หยิบจับวรรณคดีต่าง ๆ มาใช้ในการเดินเรื่อง โดยมาก เกี่ยวกับเรื่องราวของกษัตริย์ชวา ส่วนคณะมะโย่งใน 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้นั้น คุณสมานให้มูลว่ามี อยู่เพียง 3 คณะเท่านั้น

■ คุณสมาน โดมิชอ
ที่มา: ถ่ายโดยนิรมล เมธีสุวกุล

ปัจจุบันองค์การการศึกษา วิทยาศาสตร์ และวัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติ (ยูเนสโก) ได้ขึ้นทะเบียน มะโย่งเป็นทะเบียนมรดกทางวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้ (The Intangible Cultural Heritage: ICH) เมื่อปี 2548 โดยประเทศมาเลเซียเป็นผู้เสนอ ส่วนประเทศไทยได้ขึ้นทะเบียนมะโย่งเป็นมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม ของชาติ เมื่อปี 2555

ชมศิลปการแสดงและเนื้อหาเกี่ยวกับมะโย่งจาก การแสดงเมื่อวันที่ 23 - 25 กันยายน 2559 ภายในงาน “มนต์มลายู” เสน่ห์วิถีชีวิตที่สืบสานถ่ายทอดจากรุ่นสู่รุ่น จากชายแดนใต้ส่งถึงกลางใจเมืองมหานคร ณ อุทยานการเรียนรู้ TK Park ศูนย์การค้าเซ็นทรัลเวิลด์

การแสดงมโหรี ในสมัยรัชกาลที่ 5
ที่มา: จาก ร้องรำทำเพลง: ดนตรีและนาฏศิลป์ชาวสยาม (น. 171), โดย สุจิตต์ วงษ์เทศ, 2532, มติชน.

โนราอุดม แก้ววิเชียร
ที่มา: ถ่ายภาพโดยนายอานนท์ หวานเพชร

■ โนราแขกคณะสองพี่น้อง

ที่มา: กฤษฎาชาติ จ.ชุมพร, (2552, 4 กรกฎาคม), YouTube. <https://www.youtube.com/watch?v=Sh7OkdMRUXc>

เมอนอรอ แปลว่า โนราควน (แขก)

“โนราแขก” เป็นคำเรียกที่ผู้คนทั่วไปเรียกรวมการแสดงโนราในจังหวัดชายแดนภาคใต้ที่ใช้ภาษามลายูถิ่นและไทยในการแสดง และยังถูกเรียกว่าอีกชื่อหนึ่งว่า “โนราสองภาษา” โดยในรายงานการวิจัยเรื่อง “โนราแขก: การปรับเปลี่ยนการแสดงเพื่อวัฒนธรรมชุมชน” โดยธรรมนิศ์ นิคมรัตน์ (2542) ให้ข้อมูลว่า โนราแขกมีชื่อเป็นภาษาท้องถิ่นเรียกว่า “เมอนอรอ” และ “โนราควน” ส่วนที่เรียกว่าโนราแขกเพราะเป็นการแสดงที่มีส่วนผสมระหว่างโนราไทยหรือโนราปักซีได้กับการแสดงมะโย่งของชาวมลายูในจังหวัดชายแดนภาคใต้ การขับร้องที่ใช้มีทั้งภาษาไทยและมลายูถิ่น โนราแขกมีทั้งที่แสดงเป็นเรื่องราว การแสดงในเชิงพิธีกรรม และการแสดงเพื่อความบันเทิง

โนราแขกเป็นตัวอย่างของการปรับตัวให้เข้ากับบริบทของสังคม หรือที่เรียกว่า “ผู้ชม” หรือ “ผู้รับสาร” ที่มีลักษณะเฉพาะ โดยนอกจากการใช้สองภาษา

ในการขับร้องของพ่อโนรา นางรำ และพรานแล้ว ยังมีการแต่งกายของนางรำที่มีการแต่งกายแบบพื้นเมืองมลายู และทำร้ายรำที่มีทั้งส่วนผสมของโนราปักซีได้กับมะโย่ง นี่จึงทำให้โนราแขกเป็นอีกหนึ่งนาฏกรรมที่มีความเป็นเอกลักษณ์เฉพาะถิ่นของจังหวัดชายแดนภาคใต้และได้มีการพัฒนาแตกออกมาจากโนราปักซีได้

“โนราอุดม แก้ววิเชียร” เจ้าของคณะโนราแขกสองพี่น้อง อ.บาเจาะ จ.นราธิวาส ให้สัมภาษณ์ในรายงานวิจัยข้างต้นเกี่ยวกับคำเรียกโนราควนว่า “โนราควนมาจากโนราไทย ครูเดียวกัน อาจารย์เดียวกัน ส่วนที่เรียกว่าโนราควนเพราะคนแถวสงขลาเป็นคนเรียกโนราควน คือ โนราที่มาจากบกหรือโนราที่มาจากบ้าน ๆ ในพื้นที่ป่ากันดาร มีการว่า (ร้อง) แม่บทโนราเป็นภาษาไทยแปลเป็นภาษาไทยมุสลิมเพื่อให้คนในท้องถิ่น 3 จังหวัดภาคใต้ได้เข้าใจเพราะคนโบราณเขาจะไม่เข้าใจภาษาไทย”

โนราแขกจะมีการแสดงใน 2 โอกาส ได้แก่ การแสดงประกอบพิธีกรรม ทั้งการบวงสรวง การเข้าสู่หัตถ์ การแก้หมอย การสวดบ้าน การบูชาทุ่ง การครอบครุ มีการประกอบพิธีในช่วงเดือน 6-9 ของทุกปีเท่านั้น และการแสดงเพื่อความบันเทิงทั่วไป เช่น งานอุปสมบท งานขึ้นบ้านใหม่ งานประจำปีของหมู่บ้าน ซึ่งสามารถแสดงได้ตลอดทั้งปีตามความสะดวกของผู้ว่าจ้าง

ตัวอย่างคณะโนราแขกที่มีเคยมีชื่อเสียงใน 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้ เช่น คณะโนราถวิล จำปาทอง จ.พัทลุง คณะกุสรีปัตตานี คณะจ๋วน สองชีวิต จ.นราธิวาส เป็นต้น แต่ปัจจุบันมีอยู่เพียง 3 คณะเท่านั้น ได้แก่ โนราแขกคณะสองพี่น้อง อ.บาเจาะ จ.นราธิวาส โดยหลังจากโนราอุตุม แก้ววิเชียร หัวหน้าคณะโนราเสียชีวิตเมื่อปี 2561 แล้วก็มีบุตรสาวหรือ “โนราต้อย” เป็นผู้สืบทอดศิลปะการแสดงโนรา แล้วยังมีคณะโนราควน บ้านทุ่งคา ต.ละหาร อ.ยี่งอ จ.นราธิวาส และ คณะโนราแขกบ้านชาเมาะ ต.ท่าธง อ.รามัน จ.ยะลา

นางนุชนาท ละองศรี (โนราต้อย)

ที่มา: <https://www.bangkokpost.com/thailand>

เอกสารอ้างอิง

- TKParkchannel. (2560, 22 กุมภาพันธ์). *มนต์มัลยา: การแสดงมะโย่ง*. [YouTube]. <https://www.youtube.com/watch?v=c8vDN9o1GwQ>
- กฤษฎาชาติรี จ.ชุมพร. (2552, 4 กรกฎาคม). *โนราแขก*. [YouTube]. <https://www.youtube.com/watch?v=Sh7OkdMRUXc>
- คณะกรรมการจัดการสิ่งแวดล้อม. (2515). *คู่มือแม่น้ำทะเลสาบสงขลา*. สืบค้นเมื่อ 12 กุมภาพันธ์ 2565, จาก http://www.songkhlake.psu.ac.th/content/map_download
- เจตนา อินยะรัตน์ และวรรณกร พลพิชัย. (2564). ลักษณะพิธีกรรมและวิธีการสืบทอดความเชื่อครุหมอโนรา และโนราโรงครูในตำบลปริก อำเภอทุ่งใหญ่ จังหวัดนครศรีธรรมราช. *วารสารเทคโนโลยีภาคใต้*, 14(2), 118-126.
- ธนาภรณ์ โพธิ์เพชร. (2557). *มโนราห์ร่วมสมัย* (วิทยานิพนธ์หลักสูตรปริญญาศิลปมหาบัณฑิต สาขาวิชาทัศนศิลป์ศึกษา) มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- ธรรมนิตย์ นิคมรัตน์. (2542). *โนราแขก: การปรับเปลี่ยนการแสดงเพื่อวัฒนธรรมชุมชน*. (รายงานวิจัย). สงขลา: มหาวิทยาลัยราชภัฏสงขลา.
- พรรัตน์ ดำรง และโลเวล สการ์. (2563). *โนรา ศิลปะการร้องรำที่ผูกพันกับชีวิต*. กรุงเทพฯ: กรมส่งเสริมวัฒนธรรม กระทรวงวัฒนธรรม.
- มรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม. (2555). *มะโย่ง*. เข้าถึงเมื่อ 13 มีนาคม 2565, จาก <http://ich.culture.go.th/index.php/th/ich/performing-arts/238-stage/371--m-s>
- เรณู เหมือนจันทร์เชย. (2558). *หน้าที่ทางสังคมของความเชื่อผีบรรพบุรุษไทยชิง บ้านเกาะแรด จังหวัดนครปฐม*. *วารสารภาษาและวัฒนธรรม*, 34(1), 85-103.
- ศูนย์สื่อพลเมือง citizenmedai in th. (2561, 9 กรกฎาคม). *อหิงสกะอาศรม พิธีไหว้ครู 2561 “มะโย่ง”*. [YouTube]. <https://www.youtube.com/watch?v=0u8AVq2KbTY>
- สมาน ตีสระณะกุล. (2565, 19 มีนาคม). *ประธานชมรมโนรา จังหวัดสงขลา สัมภาษณ์*.
- สุจิตต์ วงษ์เทศ. (2532). *ร้องรำทำเพลง : ดนตรีและนาฏศิลป์ชาวสยาม*. กรุงเทพฯ: มติชน.
- สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดพัทลุง. (2564). *โนราโรงครู*. เข้าถึงเมื่อ 13 มีนาคม 2565, จาก https://www.m-culture.go.th/phatthalung/ewt_news.php?nid=3300&filename=King

แผนที่คณะโนราในภาคใต้ (จำนวนคณะและค่าจ้างต่ำสุด-สูงสุด)

ประจวบคีรีขันธ์

- 3 คณะ
- ราคาค่าจ้างโดยประมาณ 8,000-25,000 บาท

ระนอง *

- 5 คณะ
- ราคาค่าจ้างโดยประมาณ 10,000-50,000 บาท

พังงา

- 1 คณะ
- ราคาค่าจ้างโดยประมาณ 15,000 บาท

ภูเก็ต

- 2 คณะ
- ราคาค่าจ้างโดยประมาณ 3,500-15,000 บาท

กระบี่

- 15 คณะ
- ราคาค่าจ้างโดยประมาณ 10,000 บาท

ตรัง **

- 59 คณะ
- ราคาค่าจ้างโดยประมาณ 20,000-50,000 บาท

สตูล

- 4 คณะ
- ราคาค่าจ้างโดยประมาณ 10,000-40,000 บาท

ยะลา ***

- 9 คณะ
- ราคาค่าจ้างโดยประมาณ 5,000-30,000 บาท

ชุมพร

- 8 คณะ
- ราคาค่าจ้างโดยประมาณ 10,000 บาท

สุราษฎร์ธานี

- 34 คณะ
- ราคาค่าจ้างโดยประมาณ 5,000-30,000 บาท

นครศรีธรรมราช

- 32 คณะ
- ราคาค่าจ้างโดยประมาณ 20,000-25,000 บาท

พัทลุง ***

- 49 คณะ
- ราคาค่าจ้างโดยประมาณ 18,000-30,000 บาท

สงขลา

- 64 คณะ
- ราคาค่าจ้างโดยประมาณ 20,000-30,000 บาท (เรียงครุ ราคาค่าจ้างโดยประมาณ 40,000-50,000 บาท)

ปัตตานี

- 18 คณะ
- ราคาค่าจ้างโดยประมาณ - บาท

นราธิวาส

- 16 คณะ
- ราคาค่าจ้างโดยประมาณ 5,000-15,000 บาท

ที่มา: หนังสือทำเนียบคณะนักแสดงพื้นบ้าน เผยแพร่เมื่อปี 2560 โดยกรมส่งเสริมวัฒนธรรม กระทรวงวัฒนธรรม
 *ฉบับเขตช่วงโควิด สำนักงานวัฒนธรรม จ.ระนอง
 **ฉบับเขตปี 2564 สำนักงานวัฒนธรรม จ.ตรัง
 ***ข้อมูลจากเว็บไซต์สำนักงานวัฒนธรรม จ.พัทลุง แต่หนังสือทำเนียบคณะนักแสดงพื้นบ้าน ระบุ 47 คณะ
 ****ข้อมูลจากเว็บไซต์สำนักงานวัฒนธรรม จ.ยะลา

ตัวอย่างสถานที่และแหล่งศึกษาโนราในภาคใต้

ชุมพร

- โรงเรียนศรีวิทยาภักย์ ต.ท่าตะเภา อ.เมือง จ.ชุมพร**
โรงเรียนแห่งนี้ร่วมกับองค์กรชุมชนและศิลปินพื้นบ้านในการอนุรักษ์การแสดงโนราให้นักเรียนและผู้สนใจ พร้อมกับจัดทำเป็นหลักสูตรท้องถิ่น และรับแสดงในกิจกรรมต่าง ๆ ของชุมชน

สุราษฎร์ธานี

- แหล่งเรียนรู้โนราห์ คลองเสียว ต.เวียงสระ อ.เวียงสระ จ.สุราษฎร์ธานี**
คณะโนราห์สานศิลป์ ถิ่นเมืองเวียงของโนราพรจิตรน้อย อุดมศิลป์มีการฝึกอบรมให้แก่ผู้สนใจทั้งทำรำโนรา การร้อยลูกปัดสำหรับชุดโนรา มีของที่ระลึก และจัดพิธีกรรมโรงครู

นครศรีธรรมราช

- บ้านคลองเขแปล ต.ชะมาย อ.ทุ่งสง จ.นครศรีธรรมราช**
บ้านเกิดของคล้าย พรหมเมศ หรือโนราคล้ายขึ้นนอน โนราชื่อดังสมัยอดีตของนครศรีธรรมราช เกิดในสมัยรัชกาลที่ 4 และเสียชีวิตในรัชกาลที่ 8 มีทำรำที่เป็นเอกลักษณ์ คือ “ท่าตัวอ่อน” และทำกินนรเลียนถ้ำ” ท่านได้รับบรรดาศักดิ์เป็นหมื่นระบำบันเทิงชาติจากรัชกาลที่ 5 เมื่อพ.ศ.2451

ตรัง

จังหวัดที่มีคำพูดติดปากว่า “มาแต่ตรัง ไม่หนักโนรา” นอกจากในอดีตจะมีโนราชื่อดังมากมายแล้ว โดยเฉพาะในสมัยรัชกาลที่ 6 มีโนราแห่งเมืองตรังได้รับการแต่งตั้งให้มีบรรดาศักดิ์เป็นขุนเทพชาติตรี (โนราเอียด) และขุนศรีทธาใจภักดี (ศรีเงิน)

- พิพิธภัณฑสถานโนรา ต.โคกสะบ้า อ.นาโยง จ.ตรัง**

พัทลุง

- วัดท่าแค ต.ท่าแค อ.เมือง จ.พัทลุง**
วัดแห่งนี้มีชื่อเสียงด้านพิธีโนราโรงครู เริ่มจัดเป็นประเพณีเมื่อราว พ.ศ.2514 แต่เริ่มจัดพิธีนี้ครั้งแรกเมื่อใดนั้นไม่มีหลักฐานแน่ชัด

- วัดพระบรมธาตุเจดีย์เขียนบางแก้ว ม.4 ต.จองถนน อ.เขาชัยสน จ.พัทลุง**
วัดแห่งนี้เป็นที่ตั้งของชุมชนเก่าแก่มาดั้งพุทธศตวรรษที่ 12 และเป็นเมืองโบราณที่ผูกโยงกับตำนานเจ้าพญาสายฟ้าพาด เนรเทศบุตรสาวที่ตั้งครรภ์โดยไม่ทราบสาเหตุไปยังเกาะกระซังที่อยู่ฝั่งตรงกันข้ามโดยมีทะเลสาบกั้นกลาง เป็นที่ประดิษฐานสถานของ 4 ครูดั้นโนรา เจ้าพญาสายฟ้าพาด แม่ศรีมาลา แม่นวลทองลำลี และพระเทพสิงห (ขุนศรีศรีทธา)

สงขลา

- แหลมเจ้า ต.เกาะใหญ่ อ.กระแสสินธุ์ จ.สงขลา**
เดิมชื่อเกาะกระซัง สถานที่ที่นางนวลทองลำลีถูกเนรเทศและคลอดบุตรชายภายหลังชื่อว่าเทพสิงห ซึ่งเป็นผู้ฝึกฝนทำรำโนราจากนิมิตของมารดา
- วัดสูงทองบัว หมู่ 1 ต.เกาะใหญ่ อ.กระแสสินธุ์ จ.สงขลา**
เชื่อว่าลานวัดแห่งนี้เป็นที่จัดพิธีโนราโรงครูแห่งแรกและเป็นต้นแบบของพิธีโนราโรงครูในปัจจุบัน
- สถาบันทักษิณคดีศึกษา ต.เกาะยอ อ.เมือง จ.สงขลา**
รูปหล่อโลหะมโนราห์หันหน้าออกไปสู่ทะเลหลวงกำลังรำรำ เป็นจุดชมวิวยุคใหม่ที่สวยงามอีกแห่งหนึ่งของเกาะยอ สถาบันทักษิณฯ ยังเป็นแหล่งความรู้ทางวิชาการเกี่ยวกับโนรามากมาย
- ศูนย์การเรียนรู้โนราห์ วัดควนลัง ต.ควนลัง อ.หาดใหญ่ จ.สงขลา**
กลุ่มรักษโนราห์ อดีตลักษณะศิลปะของแผ่นดินถิ่นใต้เปิดสอนฟรีในการรำโนราห์ โดยโนราสมพงษ์ประสิทธิ์ ประดิษฐ์ศิลป์ และฝึกสอนหนังตะลุง โดยนายทุนธรรม เพชรพงษ์ (นายหนังตะลุงหนังเต่า เพชรพงษ์)

นราธิวาส

- บ้านเชิงเขา ต.ปะลุกาสาเมาะ อ.บาเจาะ จ.นราธิวาส**
สถานที่กำเนิดโนราแขกหรือโนราสองภาษา คณะสองพี่น้องที่มีนายจ้วน จันทร์คงและนางชิบ จันทร์เต็มเป็นผู้ก่อตั้งมาตั้งแต่ พ.ศ.2489 ต่อมามีนายอุดม แก้ววิเชียร หรือโนราอุดม (เสียชีวิตเมื่อปี 2561) เป็นนายโรง
- วัดทุ่งคา ม.8 ต.ละหาร อ.ยี่งอ จ.นราธิวาส**
สถานที่จัดงานประเพณีไหว้ครูประจำหมู่บ้านหรืองานแทนคุณที่เกี่ยวข้องกับโนราแขกหรือโนราควนบ้านทุ่งคา จัดช่วงเดือนหกของทุกปี
- พิพิธภัณฑสถานท้องถิ่นขุนละหาร หมู่ 7 ต.ละหาร อ.ยี่งอ จ.นราธิวาส**
สถานที่จัดแสดงและอนุรักษ์วัฒนธรรมมลายู รวมถึงการแสดงและพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับมะโย่ง ซึ่งเป็นการแสดงรูปแบบหนึ่งที่มีบทบาทหน้าที่คล้ายกับโนรา และมีอิทธิพลต่อการแสดงโนราแขกในจังหวัดชายแดนภาคใต้

ยะลา

- พิพิธภัณฑสถานพื้นบ้านกือแม็ง ต.ละหาร อ.รามัน จ.ยะลา**
สถานที่เก็บสะสมสิ่งของโบราณที่ตกทอดมาจากบรรพบุรุษ เพื่อให้เป็นศูนย์เรียนรู้ของเยาวชนชายแดนใต้และผู้สนใจ โดยเฉพาะกริชรามัน และยังเป็นแหล่งรวมศิลปินพื้นบ้านมะโย่งที่สำคัญในจังหวัดชายแดนภาคใต้